

Alpo K. Rapila

MAASEUDUN KANSAKOULUNOPETTAJAN KUNNANPALKKA
1870-LUVUN ETELÄ-POHJANMAALLA

Vuonna 1866 annettu kansakouluasetus määräsi maaseudun kansakoulunopettajalle kahdenlaista palkkaa. Valtio maksoi hänelle tietyin edellytyksin rahapalkan, mutta koulun ylläpitäjän, siis tavallisesti kunnan, oli annettava hänelle luontoisedut, joiden vähimmäismäärä asetuksessa lähemmin ilmoitettiin Paikallisten olosuhteiden mukaan kunta saattoi järjestellä palkkauksen yksityiskohtia ja jopa antaa enemmän kuin asetus määräsi. Käytäntö muodostuikin lopulta kirjavaksi. Kunnanpalkan suuruuden määrittely osoitti paikallisen väestön suhtautumisen kouluun. Koska aina ei oltu yksimielisiä koulun perustamisesta, syntyi myöhemmin ikäviä vaikeuksia kunnanpalkan kokoamisessa.

Ennen kansakouluasetusta

Koulutoimen yllähallitus ilmoitti 1887, että lukuvuonna 1865 - 1866 Suomessa oli ollut toiminnassa 20 kansakoulua. ^{1/} Lisäksi oli yksityisiä kansakouluja. Noin varhain Etelä-Pohjanmaalla oli jo kaksi kansakoulua, nimittäin Vähässäkyrössä ja Ilmajoella. Koska silloin ei vielä ollut olemassa asetuksella määrättyjä, ohjaavia palkanormeja, vaan paikkakuntalaiset yleisessä pitäjänkokouksessa kirkkoherran johdolla saivat vapaasti oman harkintansa mukaan määrätä tulevan koulun opettajan palkan, niin nykyisin on mielenkiintoista tutkia, millaisiin ratkaisuihin pitäjäläiset silloin päätyivät.

Kansakouluasetusta suunnitellaan

Uno Cygnaeus antoi 1861 ehdotuksensa kansakoululaitoksen järjestämiseksi. Siihen sisältyi 80 pykälää. Ehdotuksen 50 §:n mukaan jokainen kunta oli velvollinen antamaan opettajalle palkaksi

- säädyllinen asunto (naimisissa olevalle 3 h +kyökki, naimattomalle 1 isonlätänen huone +kyökki)
- tarpeelliset ulkokuoneet
- maanpala ryytimaaksi
- yhdelle lehmälle ruoka
- polttopuut
- sellainen palkka, että opettaja säästäväisyydellä elatuksen murheesta vapaana voi kalliita velvollisuuksiensa hoitaa

Cygnaeus ei maininnut valtion maksamaa peruspalkkaa.^{3/}

Cygnaeuksen ehdotusta tarkastamaan asetettu Seb. Gripenbergin johtama komitea ei halunnut antaa opettajille hyvää palkkaa. " Komitea on katsonut palkan olevan luettavan sen määrän jälkeen, jota yleisesti saattaa arvata riittäväksi kansantapaiseen elämän-laatuun, koska vähempi ihan varmaan synnyttää painavaa kurjuutta ja enempi voisi vaikuttaa herran tapoihin ja elämänlaatuun antautumista sekä niin muodoin käydä aina riittämättömäksi ja matkaansaattaa vielä sitäkin valitettavampia seurauksia. "

Komitea ehdotti 1862 opettajan palkaksi

- vähintään 2 huonetta ja kyökki
- tarpeelliset ulkokuoneet
- sopivat huonekalut
- viljeltyä maata 2 - 3 tynnyrinalaa
- törkyä ja laidun vähintään yhdelle lehmälle

Näistä ehdotuksista heijastuvat 1860-luvun kehittymättömän yhteiskunnan käsitykset. Vielä silloin jyväpalkka oli aivan yleinen maaseudun virkamiehillä.^{4/}

Uno Cygnaeus arvosteli 1863 komitean ehdotuksia, joita hän piti liian pieninä. Törkyä olisi annettava ainakin kahdelle lehmälle ja opettajalle ainakin 50 tynnyriä

rukiita joskin naisopettajalle riittäisi 25 tynnyriä. On myönnettävä, että palkkauskysymys oli (ja on) periaatteellisesti tärkeä, sillä sehän tuli melkoiselta osalta määräämään kansakoulunopettajan sosiaalisen aseman. ^{5/} Mikäli komitean ehdottamat alhaiset palkat toteutuvat, niin Cygnaeus pelkäsi, että "tulevaisuudessa kansakoulusta tulisi köyhäinkoulu ja muutamien vuosikymmenien kuluessa syntyisi joukko köyhälistöperheitä Suomen kansakoulunopettajiston keskuuteen". Kun sitten komitean kantaa pääsi voitolle asetusta säädettäessä, niin 1880- ja 1890-luvuilla lehdistössä oli ikäviä, valittavia kirjoituksia opettajien heikosta taloudellisesta asemasta, joten Cygnaeuksen ennustus siltä osin toteutui.

11.5.1866 annettu kansakouluasetus

- määräsi, että maalaiskunnan tuli antaa
- vähintäänkin kaksi asuinhuonetta kyökin ja tarpeellisten ulkokuoneiden kanssa opettajalle tahi opettajattarelle
  - hankkia sopivat talonkappineet
  - koulun johtajalle antaa kaksi tahi kolme tynnyrim-ala viljeltyä maata
  - polttopuut
  - ruuan ja laitumen kumminkin yhdelle lehmälle
  - kouluylihallitukselle tuli ilmoittaa, mitä muita etuja opettajalle tahi opettajattarelle sen lisäksi suodaan ja vakuutetaan kuin edellä on mainittu.

Tämä säännös sisältyi kansakouluasetuksen 117 §:n 1 mom. kolmanteen ja neljänteen kohtaan. Yli 50 vuoden ajan noita rivejä tarkasti tutkittiin, kun syntyi kiistoja opettajien kunnampalkasta.

Koska eräässä kouluhallituksen ratkaisussa 1902 viitattiin asetuksen ruotsinkieliseen tekstiin, liemee paikallaan ottaa se tähän vertailun vuoksi.

- minst tvenne boningsrum med kök
- nödiga uthus
- anskaffa tjenliga inventarier
- upplåta två å tre tunnland uppodlad jord
- bränsle, foder och mulbete

Koska Vähänkyrön koulun opettajanviran hakuilmoitus on eräs maamme vanhimmista, lienee paikallaan ottaa se tähän kokonaisuudessaan :

Rahvaankouluttajan virka

Koska Vähänkyrön pitäjään nykyisin on toimitettu rahvaan koulu, jonka opettajalle on vuosipalkaksi määrätty 13 tynnyriä 20 kappaa rukihiä ja 5 tynnyriä ohria, paitsi 50 kop. hop. kultakin oppilaiselta terminissä, niin myös vapaat asunto - huoneet, kehoittaa mainitun koulun toimitus täten halullisia hakioita, joiden paitsi muuta, pitää taitaman opettaessa viljellä vuoro-opetus-keinoa suomen kielellä, kirjallisesti ilmoittamaan itsiänsä toimitukselle 56 päivän kuluessa, lukien tästä päivästä.

Vähästä Kyröstä 12 p. elokuuta 1858

Koulutoimituksen puolesta : J.A. Erlin

(Julkaistu Suometar n:o 35 / 3.9.1858)

Allekirjoittaja oli kirkkoherra, rovasti Jonas Antom Erlin, 49 , joka 1.5.1853 oli saapunut paikkakunnalle. Kesällä 1862 valitettiin, että opettajalle voitiin maksaa kovin pieni palkka. Tehdyn anomuksen johdosta senaatti 24.2.1863 myönsi koulun opettajalle 240 mk rahapalkkaa (Virolahden ja Sippolan koulun jälkeen) mikä 1869 korotettiin asetuksemmukaiseksi 600 mk:ksi.

Ilmajoen koulun perustamiskokouksessa 1859 jäi opettajapalkan määrääminen ratkaisematta sen varaan, kuten pöytäkirjassa mainitaan, että " kaikissa tapauksissa tulee opettaja saamaan kohtuullista palkkaa ". ^{2/}
Koulun ohjesäännön 5 §:n mukaan opettaja sai vapaan asunnon lisäksi 40 tynnyriä jyviä , "jotka johtokunta syksyllä täytenä toimittaa hänen käteensä ", heiniä ja 30 sylvä halkoja , "jotka johtokunta täytenä toimittaa hänelle " ynnä lukukausimaksuja 2 mk , 3 mk tai 4 mk Yleinen kokous pidettiin 18.8.1860 ja siitä on kuvaus Kansakoulu-lehdessä n:o 12 / 1875. Pian kuitenkin ilmeni vaikeuksia palkan kokoamisessa. Kun senaatti 22.4.-69 myönsi rahapalkan, vähennettiin jyväpalkkaa huomattavasti.

Kunnanpalkka 1870-luvulla E-P:n maaseudulla

- Alahärmä :** 16 tynnyriä rukiita, asunto, polttopuut, puutarha, 60 mk sisäänkirjoitusrahoja
(Opettaja ilmoitti tarkastuksessa 1872 näin vapaaehtoisina lahjoina 3 tai 4 tynn.rukiita ja 300 leiviskää heiniä .)
- Alavus :** asunto, valo ja lämpö, polttopuut, 3 tynn. peltoa, sisäänkirjoitusrahoja n. 100 mk. Mutta naisopettajalla asunto, valo, lämpö , 50 mk
(Opettaja ilmoitti tarkastuksessa 1872 lisäksi neljä kuormaa heiniä .)
- Ilmajoki :** iso, lämmin asunto, polttopuut, 13 tynn. 10 kappaa rukiita ja 6 tynn. 20 kappaa ohria, 350 leiviskää heiniä.
(Opettaja ilmoitti tarkastuksessa 1872 saavansa vain kolmanneksen ohria jyivistä)
- Vasta 1900 senaatti vahvisti kunnan anomuksen, että opettajalle vastedes suoritettaisiin viljan ja lehmänrehun sijasta 500 mk vuotuinen rahapalkka kunnalta.
- Isokyrö :** asunto, valo ja polttopuut, 5 tynn. rukiita ja 5 tynn. ohria, yhden lehmän elo, leiviskä heiniä savua kohden yli koko kunnan, oppilailta 2 mk lukukausimaksua, jos enemmän lapsia muilta vain 1 mk , maata sikäli kuin saadaan 1877 lisätään 3 tynn. jyviä.
Naisopettajalle asunto, polttopuut, 2 tynn. rukiita ja 2 tynn. ohria, 8 sylvä halkoja, maata 5 kapanalaa tai 0,5 tynn. alaa jos saadaan. 1878 jyvät maksettiin rahassa eli 150 mk vuodessa.
- Jalasjärvi :** asunto, valo ja lämpö, tulot Iloniemen perintötilasta.
- Jurva :** op. Tarkkasen yksityiskoulu, kunta antoi 20 halkokuormaa ja oppilailta 75 mk sisäänkirjoitusrahoja.

- Kauhava : asunto, valo ja polttopuut, 10 tynn. rukiita ja 5 tynn. ohria, 320 mk
- Laihia : 11 tynn. rukiita ja 11 tynn. 20 kappa ohria, 7,5 leiviskää voita, 76 leipää ja 75 juustoa, noin 50 kesäpäivätyötä, tilava asunto, valo, 20 syltä halkoja ja tarpeellinen ryytimaa, n. 25 mk lukukausimaksuja.
- Lapua : asunto ja polttopuut, 3 tynn. ala viljelysmaata, laidun ja rehut 2 lehmälle, puolet oppilaiden lukukausimaksuista (3 mk ja 1 mk) Myöhemmin opettaja sai lisäksi 4 leiviskää heiniä jokaiselta oppilaalta ja 1877 lisättiin 40 mk rahaa valaistukseen.
(Opettaja ilmoitti tarkastuksessa 1872 lisäksi 10 tynnyriä rukiita)
- Lapua, Kauhajärven yks. koulu : talollisilta 5 tynn. 8 kappa rukiita, torppareilta 2 kappa, syytinkiläisiltä 1 kappa, lisäksi talollisilta 150 leiv. maan heiniä, 3 mittaa rukiin olkia, asunto, valo ja 7 syltä koivuhalkoja
- Seinäjoki : 4 tynn. rukiita ja 4 tynn. ohria, asunto ja polttopuut, 25 mk. Puutarha.
- Vimpeli : asunto, valo ja polttopuut (yks. koulu)
- Vähäkyrö : asunto, 15 tynn. rukiita ja 5 ohria, kuuden kapanala viljelyspeltoa, 100 mk

Kun vertailee samaan aikaan muissa maakunnissa maksettuja opettajien kunnanpalkkoja näihin, voi todeta että Etelä-Pohjanmaalla palkat sentään olivat melko yhdenmukaiset, joskin niissä tietysti oli vaihteluakin Yksityiskouluissa opettaja oli "heikolla oksalla". Suurin vaihtelu näkyy siinä, miten rahalla korvattiin puuttuvat luontoisedut. 1870-luvulla ei niistä vielä ollut mitään yleisiä taksoja.

Yleisesti voidaan todeta, että kansakouluasetus velvoitti antamaan vain harvoja luontoisetuja, mutta käytännössä kunnat itse monipuolistivat niitä.

Tulkinnanvaraisia kohtia

Vielä 1870-luvulla opettajat yleensä olivat tyytyväisiä palkkaukseensa, joskin muutamat perheelliset opettajat valittivat palkan pienuutta. Mutta 1880-luvulla kun opettajien lukumäärä oli lisääntynyt ja totuttuun yhteiskunnan toimintoihin oli syventynyt sekä eri alueiden opettajien välinen kanssakäyminen oli tehostunut, valituksia kunnampalkan suhteeseen rupeesi esiintymään. Seuraavilla vuosikymmenillä niiden määrä yhä vain lisääntyi. Vuonna 1885 ryhtyivät vakinaiset piiritarkastajat hoitamaan läänissään kansakouluntarkastajan virkaa ja heillä oli opettajia laajempi näkemys esim. tarpeellisen kunnampalkan muodoista.

Epäselvyyttä aiheuttaneita kohtia olivat esim.

- asuinhuoneiden suuruus
- asunto yksityisen perheen yhteydessä
- valaistus, kynttiläin tai öljyn määrä
- tulot Iloniemen perintötilasta
- luonnontuotteita 300 mk:n arvosta, niiden hinnoittelu
- 15 häkkiä heiniä, riita häkin suuruudesta
- polttopuut, oma varasto vai koulun varasto
- oliko kunnan pilkottava polttopuut
- eräs naisopettaja vaati erikseen hienoja ja karkeita heiniä, mutta tähän ei tietenkään suostuttu
- kaivo kaukana, vedenkannon korvaaminen
- talli, navetta ja riihi
- kuinka kaukaa maa-alueen saa antaa
- saako se olla momessa osassa
- kuka kustantaa aidan sen ympärille
- sauna ja pesutupa
- rehälato ja ajokaluvaaja (kuuluivat maanviljelyks.)
- aittakin oli rakennettava naisopettajalle
- kun opettajan polttopuut erotetaan koulun polttopuista eri lokeroon, kuka maksaa siihen lukon
- sopiiko sama käymälä oppilaille ja opettajille
- onko käymälä koululla yleensä tarpeellinen
- oliko opettajan asunto lifam hatara
ym. ym. sekalaisia tapauksia

Kun meillä ei ole tietoa , miten paljon Jalasjärven kirkolla sijainnut Iloniemen perintötila vuosittain tuotti opettajalle , emme pääse selville , miten suuri hajonta Etelä-Pohjanmaan opettajien kunnanpalkkoissa oli 1870-luvulla. Koko Suomen kannalta antoi kouluhallitus tietoja lv. 1876-1877 koskevista virallisista tilastotiedoissa. Niistä selviää , että mainittuna lukuvuonna miesopettajan kunnanpalkka vaihteli Mäntsälän koulun opettajan 2140 markasta Orimattilan Pakaankylän 385 markkaan. Etelä-Pohjanmaalta oli mukaan päässyt vain Jurva , jonka opettajan kunnanpalkaksi ilmoitettiin 700 mk. Tämä kyllä tuntuu liialliselta, koska koulu oli op. A. Tarkkasen yksityiskoulu, jota kunta , ainakin lehtitietojen mukaan, vain vähän avusti.

Sopivat talonkapineet

Parin vuosikymmenen ajan suurin kiista näytti koske -
neen kansakouluasetuksen 117 §:n mainitsemaa " sopi -
via talonkapineita ". Isännät ja opettajat käsittivät
nuo sanat eri tavalla. Isännät päättivät levottomissa
kuntakokouksissa mm. opettajien kunnanpalkasta. Näyttää
siltä, että opettaja Antti Tarkkanen Laihian Jokikylän
koululta (saapunut sinne Jurvasta 1882) oli opettajien
vaatimusten kiivain edustaja 1880-luvulla. ^{6/}

V yleinen kansakoulukokous pidettiin 16-18.6.1881 Jyväskylässä, jossa sanomalehden mukaan " ei kuullut ruotsia muualla kuin kansakoulukokouksessa ". Tämän suuskokouksen keskustelukysymykset julkaistiin etukäteen lehdissä (esim. Vaasan Lehti 40/30.5.1881) Sen mukaan 11 kysymys koski koulujen kylmiä opetus- ja opettajain tiloja. Kunnat eivät anna opettajille KkA 117 §:ssä mainittuja kapineita.

Suupohjan tienoon opettajien piirikokouksessa Orisbergin kartanossa 1882 tarkastaja, rovasti S. Hirvisen johdolla käsiteltiin op. A. Tarkkasen lähettämä alustus: Kunnat eivät ole hankkineet kouluille talonkapineita. Opettajat saapuvat kouluille tyhjiin opettaja-asuntoihin.

Vaasan Lehti 77 / 5.10.1882 Opettajanpalkan hajanaisuus.

Kansakoulun Lehti n:o 2 / 15.6.1883 sisältää asiantuntijan artikkelin, missä mainitaan 10 kohtaa kansakouluasetuksesta, joka kaipaa virallisia selityksiä. Neljäs kohta on: Mitkä ja minkälaiset ovat ne sopivat talonkapineet jotka opettajan tulee saada asetuksen 117 §:n mukaan. Tähän kohtaan asiantuntija jätti vastaamatta.

Mutta seuraavassa numerossa eräs opettaja esitti selvän kannan: "Talonkapineilla käsitetään kaikkia esineitä, joita taloudessa tarvitaan, olkoot ne sitten puuta, metallia tahi savea. Asetuksessa luulen niillä tarkoitettavan puisia huonekaluja, pöytiä, tuoleja, vuoteita, kaappeja ym." Sama opettaja huomautti, että jos opettajalle on annettu peltoa, niin riihikin on silloin tarpeellinen.

Kansakouluntarkastajien III kokouksessa 1894 oli kysymys 43 seuraava: Koska KkA 117 §:n 3 kohdan säädös tarpeellisista ulkokuoneista ym. on useim tullut eri tavalla käsitetyksi ja aiheuttanut rettelöitä, eikö siitä olisi tarkempi määräys tarpeen.

51. kysymys: Kuinka on käsitettävä KkA:n määräys "antaa 2 tahi 3 tynn. alaa maata johtajalle" ?

Kumpaakaan kysymystä ei valitettavasti ehditty käsitellä,

Näin jälkeempäin tuntuu merkilliseltä, ettei kouluhallitus jo 1870-luvulla pyytänyt epäselvästä asiasta senaatin tulkintaa, kuten se 1875 teki vuonna 1872 annetun Koulujärjestyksen 65 §:n ymmärtämisestä ja johon tiedustelum senaatti 3.3.1876 antoi lavean vastauksen.

Kun kansakoulunopettajien järjestötoiminta oli 1893 virinnyt, niin opettajaliiton keskushallitus 1902 pyysi kouluhallitukselta selityksen, miten on ymmärrettävä käsite "sopivat talonkapineet". Vastaus sieltä annettiin 3.10.1902: Vaikka Ylihallitus ei ole asianomainen antamaan selityksiä asetuksiin, kuitenkin ilmoitetaan, että po. sanat tarkoittavat yksinomaan koululle tarpeellisia huonekaluja ja opetusvälikappaleita. Se käy selville niin hyvin ko. sanojen asemasta lauseessa kuin myös ruotsinkielisen asetuksen sanamuodosta ja siitä, että kansakouluasetuksen valmistustöissä ei missään kohdassa puhuttu muusta kuin koulukalustosta ja koulutarpeista. 7/

Näin oli saatu ratkaisu ongelmaan, josta opettajapiireissä oli kauan kiistelty. Luonnollisesti myös kansakouluntarkastajat olivat joutuneet osallistumaan tähän väittelyyn. Ensimmäisessä kansakouluntarkastajain kokouksessa 1885 puheenjohtaja Umo Cygnaeus oli kehoittanut tarkastajia suhtautumaan suojelevasti opettajien palkka-asioihin.

Kun näissä kunnampalkka-asioissa 1880-luvulla ilmeni paljon epäselvyyksiä, kouluylhallitus lähetti kaksi kiertokirjettä. Senaatin käskyn johdosta kouluylhallitus 7.11.1882 määräsi tarkastajat ja koulujen johtokunnat valvomaan että kunnat ja koulupiirit antavat opettajille kaikki ne edut, joihin nämä ovat sitoutuneet valtionapua hakiessaan. Sanomalehtikirjoitusten johdosta kouluylhallitus lähetti 20.10.1886 tarkastajille määräyksen valvoa, etteivät johtokunnat ryhdy "ilman korkean viranomaisen lupaa" alentamaan opettajien palkkoja.

Kouluylhallitus teki 12.3.1880 keisarilliselle senaatille ehdotuksen kansakouluasetuksen erinäisten pykälien muuttamisesta, mutta se ei johtanut mihinkään muutoksiin.

Laihian opettajan tilanne

Vaasalaisessa sanomalehdistössä oli 1870-luvulla mutta varsinkin 1880-luvulla kirjoituksia, joissa opettajat valittivat, etteivät he saa täydellisesti heille luvattua kunnanpalkkaa tai saavat sen huonolaatuisesti. Samaa valittivat eräät opettajat talvella 1872, kun tohtori K. G. Leinberg kävi tarkastamassa alueen koulut. 8/

Yksityiskohtaisem kuvan opettajan tilanteesta saamme Laihian opettajan K.H. Kahran osalta, kun Laihian mainiossa kirkomarkistossa on vielä tallella n. 10 000 kirkkokuulutusta ajalta 1852 - 1921, joista on kaksi kirjaakin tehty. 9/ Kirkomarkistosta löytyy n. 60 kuulutusta, joilla op. Kahra (ja vuodesta 1885 lähtien hänen seuraajansa) on "krävännyt paikkakuntalaisilta" itselleen kuuluvia monipuolisia, laillisia palkkaetuja.

Kun op. Kahra lähetti Kansakoulu-leh-
teen uutisia Laihian kouluoloista, on
mahdollista eräistä piirteistä päätellen
että mainitussa lehdessä n:o 1/ 1877
sivulla 3 ollut artikkeli oli hänen
laatimansa: Opettajien kunnanpalkka on
epämääräinen ja harvoim opettajat saa-
vat sen mitä heille on luvattu.

Opettaja Kaarlo Heikki Kahra.

Kahran kirkkokuulutus 23.10.1870 : Otam vastaan palkka-
saataviani Keski kylän isänniltä koululla Undessatalossa
ensi keskiviikkona, siis jyvät, voi, juustot, leivät ,
heinät ja sekahalot.

Kirkkokuulutus 12.12.1870 : Niitä talollisia, jotka tänä
vuonna ovat velvolliset maksamaan minulle saataviani ,
pyydän ensi tilassa tuomaan halkoja koululle.

Kirkkokuulutus 17.2.1871 : Pyydän ensi viikolla tuomaan
halkoja koululle. Muistakaa, että ne ovat minun palkka-
saataviani.

Kirkkokuulutus 17.8.1873 osoittaa, että opettaja kul-
ki kylissä tiettyinä aikoina keräämässä saataviaan.

Tässä välissä on paikallaan ilmoittaa, että op. Kahran
tilannetta Laihialla vaikeutti se, että hänet oli valit-
tu virkaan niukan enemmistön turvin ja vähemmistöön
jääneet kauan muistelivat op. Tarkkasta, jonka he oli -
sivat halunneet opettajaksi. Kun koulu Laihialle oli
perustettu äänestyksen jälkeen, niin vähemmistöön jää-
neet olivat haluttomia maksamaan opettajan palkkausta.
Opettaja Kahra oli hankkinut lisämaata koulun läheltä
viljelykseensä, mutta pahantahtoiset naapurit haastoi -
vat hänet käräjille ja Laihian syyskäräjillä 1873 hän
sai 25 markan sakon luvattoman oja padon laittamisesta.

Hän oli anonut kunnanpalkan lisäystä, mutta Laihian
kuntakokous päätti 19.10.1874 (5 §) Opettaja Kahram
pyyntöön että saada heinäin apua seurakunnalta, ei
kukaan suostunut. - Tämäkin päätös osoittaa, ettei pi-
täjän opettaja ollut paikkakuntalaisten suosiossa.

Kirkkokuulutus 3.2.1874 : Niitä kyläkuntia, joiden on vuoro tuoda puita kansakouluhuonetta varten, kehoitetaan ensi tilassa tuomaan halkokuorman talosta, sillä puista rupeaa olemaan puutetta.

Kirkkokuulutus 10.2.1874 : Halkokuormia ei ole tuotu. Me palelomme koulussa. Rukoilem isäntiä tuomaan jo huomenna kuormat, ettei onnettomuutta tapahdu.

Kirkkokuulutus 12.9.1874 : Ensi lauantaina kerään saata-viani, voita, leipiä, juustoja, seuraavissa kylissä .... (Koulun päiväkirjassa on silloin tällöin merkintöjä, että koulu oli suljettuna, kun opettaja oli keräämässä palkkasaataviansa kyliltä .)

Kirkkokuulutus 19.9.1874 : Ne torpparit ja itselliset , joiden päivätyöt ovat vielä tekemättä, tulkoot ne suorittamaan ensi viikolla työllä tai rahalla eli 80 pennin maksulla.

Kirkkokuulutus 17.10.1874 : Torppareita ja itsellisiä muistetaan tulemaan suorittamaan menneen vuotiset päivätyörästinsä, vain rahalla maksumahdollisuus.

Kirkkokuulutus 29.11.1874 : Monelta ovat jyvät vielä tuomatta. Pyydän huomenna tuomaan ne.

Seuraava kirkkokuulutus osoittaa suurta keskitystä. Kuulutus 17.7.1875 : Kirkkoherra kerää ensi viikolla jyvät, voi ja juustosaataviansa seuraavasti ... Samoina päivinä kuin Rovastille maksetaan jyvät, voivaalut ym. vastaanottavat myös pastori Nordlund, Lukkari, Nostaja, Kolanterin leski, Räättäri, vanginkuljettaja, postimies, jahtivouti ja opettaja Kahra heidän palkkajyvänsä.

Kirkkokuulutus 25.7.1875 : Huomenna ja tiistaina pyydetään torppareita ja itsellisiä saapumaan päivätöitänensä tekemään omistamilleni Uudentalon niityille varustettui-na heinäntekoaseilla.

Kirkkokuulutus 10.10.1875 : Vielä kerta pyytämällä muistutetaan niitä talollisia, jotka viime vuonna jättivät tuomatta koululle halkoja, tuomaan ne välttämättä ensi viikolla. Toivotaan vain täysiä kuormia.

(Usein valitettiin, että kuormat ovat liian pieniä)

Kirkkokuulutus 12.8.1876 : Koska ei määrättyinä päivinä tullut kuin kaksi torpparia tekemään opettajalle pöytä- ja kassatöitensä, niin toisille nyt muistutetaan, että välttämättömästi on huomenna klo 6 aamulla tultava töihin.

Monet kirkkokuulutukset osoittavat, että nimenomaan Laihia vähäväkisen väestönsä, mäkitupalaisien ja torpparien palkkaosuuden maksaminen opettajalle tuotti vaikeuksia. Kun Laihia isännät kuntakokouksessa 3.5.1869 perustivat kansakoulun ja määräsivät sen opettajan palkan, niin he asettivat pitäjän itsellisille päivätyövelvollisuuden vaikeiksi näitä ollutkaan asiasta päättämässä. Selvä oli, että nämä myöhemmin suhtautuivat nurjasti koko asiaan ja eihän heidän lapsiaanakaan juuri käynyt koulussa. Tarkastaja Heikki O. Isolauri on väitöskirjassaan osoittanut, miten eteläpohjalaisten koulunkäynti 1870-luvulla oli talollisvaltaista. Johtokuntien jäsenet olivat etupäässä talollisia ja heidän lapsensa olivat selvänä enemmistöinä koulun oppilaspopulaatiossa. Kansakoulunkäynti ei tarjonnut mahdollisuuksia sosiaaliseen nousuun, mutta aiheutti taloudellisia uhrauksia, joita toimeentulominimin rajoilla eläneet mäkitupalaiset eivät kestäneet. 10/

Totuuden nimissä on huomautettava, että myös Laihia muut virkamiehet olivat 1870-luvulla vaikeuksissa palkkasääntönsä kootessaan. Kirkkoherraa pelättiin ja hän oli ihmisten mielestä " lähempänä taivasta kuin me tavalliset syntiset " (sanonta 1890 syntyneen kaup. Aaro Saari- maan), joten hänen jyvänsä ja voimääränsä maksettiin mukisematta, mutta muiden kohdalla aina jäi rästiläisiä joita muistutettiin muutaman viikon kuluttua. Erittäin suurissa vaikeuksissa oli kirkon viini- ja kynttilärahoja kerännyt kirkonisäntä.

Usein valitettiin palkan laatua. Korsholman kihlakunnan tuomari Peter Björkelund valitti 8.4.1871 kirjoittamaansa kuulutuksissa saaneensa edellisyksynä Laihialta niin huonoja jyvää, että oli joutunut myymään ne aivan polkuhintaan. Rovasti ilmoitti 12.8.1871 laatimassaan kirkkokuulutuksessa saaneensa edelliskerralla tihuntivoi- na "selvää soppaa " ja uhkasi viedä petolliset maksa- jat oikeuteen. - Poikkeukset vahvistivat säännön !

Opettajan laillisen palkan saamisessa nousee esiin pari erikoispiirrettä. Ensiksi hän joutui itse sen keräämään pitäjän kaukaisiltakin kulmakunnilta ja toiseksi oli varmaan rasittavaa, tehdä muistiinpanot niistä mäkitupalaisista ja torppareista, jotka olivat tulleet opettajan pelloille töihin. Näiden vaikeuksien välttämiseksi op. Kahra keksi 1883 keinon myydä nuo päivätyöt tietystä summasta jollekin talolliselle, jonka vaivaksi sen jälkeen jäi työvelvollisten mäkitupalaisten luettelointi ja töihin patistelu.

Laihialla yritettiin parannusta

Eräistä lehtikirjoituksista (varsinkin meijerin perustamisen 1886 jälkeen) käy ilmi, että Laihialla pyrittiin vapautumaan "useimmista kappamiehistä ", siis palkan maksamisesta jyvillä.

Opettaja Kahra lähti Laihialta pois 1885 ja hänen työtään jatkamaan valittiin opettaja Jaakko Ollila, joka 20-vuotiaana oli 1870 saapunut oppilaaksi Kahran kouluun. Kunnamiehet älyivät, että nyt olisi mainio tilaisuus vapautua opettajan jyvistä, voista ja juustoista ym. luontoiseduista.

Laillisesti etukäteen kuulutetussa kuntakokouksessa heinäkuun 13 päivänä 1885 tehtiin päätös (2 §), että opettaja tulevaisuudessa saisi vuosittain 470 mk korvauksena jyvistä, voista, juustoista, leivistä ja päivätyöistä. Opettajalle jäisi asunto, polttopuut, ryytimaa ja puolet oppilaiden sisäänkirjoitusrahoista.

Kunnallislautakunnan esimies Mikko Iipponen jo seuraavana päivänä lähetti pöytäkirjanotteen ja anomuksen päätökseen vahvistamisesta kouluylhallitukselle. Tämä puolestaan ei viivytellyt, vaan jo 27.7.1885 siellä esitelyssä annettiin kielteinen päätös: hakemukseen ei voida suostua, koska päätös "vaikuttaisi vähennykseen opettajalle armollisesti vahvistetuissa palkkaeduissa". Laihian isäntien hyvä yritys "meni pommiin". Paikkakunnalla oli silloin kaksi muuta koulua, joiden opettajille viisaasti oli luvattu asunto ja rahapalkkaa.

Palkkavaikeudet jatkuivat

Kun kunnanmiesten hyvä yritys palkkajärjestelmän muuttamisessa epäonnistui eikä alan lainsäädäntöä myöhemmin muutettu, tämä merkitsi sitä, että uusi opettaja J. Ollila oli samojen vaikeuksien edessä kuin op. Kahra.

Kirkkokuulutus 18.10.1885 : Isonkylän kansakoulum opettajalle tulevia voi-, juusto- ja leipämaksuja kootaan Maunulan, Miettylän ja Pukkalan kylästä ensi keskiv. 21.10 klo 10, jolloin ne pyydetään tuomaan. Poolan kyläiset (= syrjäkyläiset) saavat voinsa ja juustonsa maksaa samalla kertaa kuin jyväsäkin.

Kirkkokuulutus 8.8.1886: Niitä Miettylän kylän päivätyöläisiä, jotka ovat jättäneet viime vuoden päivätyöt allekirjoittaneelle maksamatta, kehoitetaan sitä vielä työllään suorittamaan ensi keskiviikkona 11.8 saapuen kello 6 aamulla Isonkylän kansakoululle sirpillä varustettuina. Muistutetaan vielä, että mainitut rästit ovat nyt välttämättä suoritettavat, muutoin ne tulevat lain pakolla ulosotettaviksi. J. Ollila

Kirkkokuulutus 13.11.1886 : Syystä että muutamien kyläin itselliset, käsityöläiset ja torpparit ovat suurimmaksi osaksi laiminlyöneet tänä ja viime suvena suorittaa minulle määrättyjä päivätyitä, on päätetty että niiden maksu lain pakolla uloshaetaan. Vaan ennenkuin rästitiluetot lähetetään Kuvernöörille Nikolainkaupunkiin ulosottomääräystä saamaan, kehoitan vielä rästitiläisiä että tulisivat mainitun päivätyön suosiolla maksamaan viimeistäänkin kahden viikon sisällä. - J. Ollila

Kirkkokuulutus 16.8.1897 : Torstaina 26.8.1897 op. Ollila kantaa palkkasaataviansa, voita ym. Kylänpäässä. Itselliset, käsityöläiset ym. maksakoot samassa tilaisuudessa rahalla päivätyönsä.

Näin tilanne jatkui op. Ollilan kohdalla vuoteen 1913. Hänen seuraajansa aikana tuli muutos. Mutta lainsäädännölliset muutokset saatiin vasta 1921 kansakoulum kustannuslailla, jolloin säädettiin entistä tarkemmat määräykset. Kansakoululaki 1957 aiheutti perusteelliset muutokset.

Monista opettajien palkkauksen vähyyttä selvittelevistä artikkeleista tulkoon tässä lopuksi mainituksi kaksi. Laihiainen opettaja Antti Tarkkanen sai julkisuuteen laajan esityksen (Keski-Suomi 40/ 6.10.1877 s. 1), jossa hän osoitti opettajan tulot 836,50 markaksi ja yksityiskohdastaan selvitti 3-henkisen perheen menot 1387 markaksi joten opettajalle tulee tappiota joka vuosi 550,50 mk, vaikkei edes käytä kahvia eikä tupakkaa.

Samaan aikaan Jyväskylän seminaarin lehtori Nestori Järvinen oikein painatti ja laajalti levitti samantapaisen selvityksen. Opettajan tulot sen mukaan olivat 1159 mk ja perheettömän opettajan menot 1002 mk mutta perheellisen peräti 1476,50 mk vaikkei mukaan ole laskettu velkojen korkoja, kahvia, juomia eikä ylellisyyden nautintoja. Tämä oli perin yksityiskohtainen esitys. Rovasti totesi: Huono palkka on opettajalle mielen hilpeyden surma. Suomen opettajat ovat nääntymäisillään elatuksen murheisiin

Osuus lukukausimaksuista

Maaseudun kansakouluissa oli alkuaikoina erityinen lukukausimaksu oppikoulujen tapaan. Kansakouluasetukseen 142 § määräsi : Koulun oppilaat suorittavat koulumaksua vähintäänkin yhden markan kultakin lukukaudelta, paitsi niitä oppilaita, jotka koulun johtokunta erinomaisen köyhyyden tähden vapauttaa tästä maksusta. Ja olkoon asianomaisen kunnan tahi koulupiirin vallassa määrätä korkeampi maksu sen ohessa noudattamalla, että koulukartanosta etempänä asuvia verraten vähemmän rasitetaan.

Noiden koulumaksujen käytöstä antoi ohjeen 143 § : Näistä koulumaksuista , jotka ylöskannetaan koulujohtokunnan määräyksen mukaan, menee toinen puoli koulun johtajalle tai johtajattarelle ja toinen kouluvarastoon

Ainakin Laihialla käytettiin 1870-luvulla koulumaksusta sanaa " sisäänkirjoitusraha " . Se oli kuntalaisten määrättävissä (johtokunta) ja kuntalaiset (lasten vanhemmat) sitä maksoivat. Yleisin maksu oli siis 2 mk lukuvuodessa. On merkittävää, miten eräät johtokunnat saattoivat opettajan viranhakuilmoituksessa jo tiedoittaa, kuinka paljon opettaja tuli saamaan noita rahoja. Eihän kukaan

etukätehen tiennyt, millaisia oppilaita (esim. vapautettavat) koulun seuraavina vuosina on tulossa. Erikoinen tapaus oli Vähässäkyrössä, jossa lukukausimaksu vuodesta 1879 korotettiin 2 markaksi (= 4 mk vuosi), mutta samalla opettajalle annettiin velvollisuus huolehtia koulun aidasta.

Kun Etelä-Pohjanmaalla 1880-luvulla todettiin, että vähäväkisen väestön lapsia oli kouluissa vähän ja tiedettiin lukukausimaksun olevan tilanteeseen eräänä syynä, ryhdyttiin miettimään sen pienentämistä tai kokonaan poistamista. Valitettavasti maakunnassa jo julkaistuissa kansakoulun 100-vuotishistoriikeissa ei ole tähän puoleen kiinnitetty huomiota. Kansakoulun johtokunnan esityksestä Laihian kuntakokous 19.12.1887 yksimielisesti pudotti tämän maksun puoleen, eli 1 markaksi lukuvuodelta. Siinä meni opettajalta osa laillista palkkaa. Myöhemmin tuohon maksuun ei siellä enää puututtu.

Kun Laihian kansakoulun johtokunnan esimies, kirjailija Santeri Alkio oli 1896 mennyt naimisiin koulun naisopettajan kanssa, he katsoivat, että myös naisopettajalle kuuluu osa oppilaiden lukukausimaksuista. Alkio lähetti tätä koskevan tiedustelun kouluylhallitukseen, jonne nähtävästi oli muualtakin saapunut samanlaisia kyselyjä. Kouluylhallitus lähetti tiedustelut eteenpäin ja Kirkkolisiasiain toimintakunta antoi 25.1.1898 päätöksen, jossa se katsoi, että osuus kuuluu vain koulun johtajalle.

Kansakouluntarkastajain kokouksessa 1894 tämäkin asia tuli esille. Ovatko kunnat oikeutetut vapauttamaan kaikki oppilaat KkA 142 §:ssä määrätystä koulumaksuista? Vastaukseksi tuli: Maksuttoman kansanopetuksen tarjoaminen on kyllä pidettävä todisteena olojemme kehityksestä, mutta tuo menettely ei ole sopuosoinnussa kansakouluasetuksen kanssa. - Eräs tarkastaja ei ottanut osaa päätökseen ja eräs ilmoitti, että jos kunta muuten maksaa opettajalle hyvän palkan, pitäisi sillä olla oikeus vapauttaa oppilaat tästä maksusta.

MUUTOKSEN sai aikaan 17.7.1919 annetun hallitusmuodon 80 § Opetus kansakouluissa on oleva kaikille maksuton.

Lähdeviitteet

1. Alamainen kertomus Suomen kansakoulu-toimen kehitymisestä lv. 1865 - 1886. Helsinki 1887
M.O.Karttunen : Vähänkyrön koulut. Vaasa 1958
Vähänkyrön koulusta ks. Somerkivi: Muuan kouluhistorian ongelma. Kasvatusopillinen Aikakauskirja 1963
2. Niilo Liakka : Kansanopetustoimen kehityksestä I - majoella . Vaasa 1910
3. Uno Cygnaeus: Förslag rörande Folkskoleväsendet i Finland. Helsingfors 1861
4. Kansakouluasetuksen tarkastuskomitean mietintö. Helsinki 1863
5. Halila : Suomen kansakoululaitoksen historia I sivut 365 - 384. Turku 1949
Sama teos II osa , sivut 343 - 346.
6. Alpo K. Rapila : Piirteitä kansakoulunopettaja Amtti Tarkkasen elämäntyöstä. Koulu ja menneisyys XII. Helsinki 1960
7. Alpo K. Rapila: Opettajam palkkana olivat talonkapiineet. Vaasa-lehti 9.6.1973.
Alpo K. Rapila : Kansan käsitys opettajan palkasta 100 vuotta sitten. Ilkka-lehti 10.11.1968
Alpo K. Rapila : Opettajan palkka Laihialla 1870-luvulla. Ilkka-lehti 1.6.1966
Matti Rinne : Suomen Opettajain liitto 1893 - 1973. Merkillistä, että tässä 540-sivuisessa teoksessa ei ole mainintaa tästä tiedustelusta. Eipä siinä kyllä ole tietoa Suomen ensimmäisestä opettajayhdistyksestäkään, josta A. Kronman 1906 laati 150-sivuisen historiikin, nim. 17.9.1887 per. Vaasan yhdistyksestä
8. Alpo K. Rapila : Etelä-Pohjanmaan kansakoulujen tarkastus talvella 1872. Koulu ja menneisyys XXII 1984 , sivut 125 - 143
9. Alpo K. Rapila: Laihialaista arkielämää 1850-luvulla
Alpo K. Rapila: Kansanelämää Laihialla 1870-luvulla
10. Heikki Isolauri: Kansakoulunkäynti Etelä-Pohjanmaalla 1875 - 1921. Helsinki 1973.
- Lisäys: Jalasjärven kuntakokous esitti 1.12.1904, että kuntien pitäisi saada maksaa op.-palkka vain rahalla.